

BOŽJA OPSTOJNOST I STVARNOST ZLA

Kvirin Vasilj

Često u suvremenih auttora, kao npr. u J. L. Makiea (*Miracle of Theism*), nalazimo odbojnost prema teističkom shvaćanju Boga. Oni, prije svega, ne mogu shvatiti Božju dobrotu i opstojnost zla. »Neko savršeno dobro i svemogućće biće«, kaže Makie, »eliminiralo bi zlo u potpunosti; ako dakle postoji zlo, onda takvo biće ne može postojati« (usp. str. 151). — Je li to tako?

Protuslovlja prvoga i drugoga reda

Držim da treba razlikovati protuslovlja prvoga reda od protuslovlja drugoga reda. U protuslovljima prvoga reda dva se pojma izravno uzajamno isključuju u svijesti našega mišljenja; npr. mudra budala, bijela crnina. U protuslovljima drugoga reda dva se pojma isključuju u svijesti naše spoznaje na temelju zaključivanja; npr. neprouzročena pojava. Zaista, u prirodi opažamo izravno neke stvarne promjene na prirodnim bićima, ali ne zapažamo izravno njihovo uzročno nastajanje. Da svaka stvarna promjena nekoga bića pretpostavlja dinamički dodir toga bića s nekim drugim bićem, znamo jedino na temelju profizičkog načela uzročnosti. Premda se dakle pojmovi postanka neke stvarne promjene u vremenu i njezine neprouzročnosti izravno ne isključuju, ipak je to samo po sebi jednako isključeno kao pojmovi mudrosti i ludosti.

Budući da Apsolutno savršeno Biće ne možemo ljudski valjano, dokle je nama ljudima logički moguće, shvatiti pomoću jedne ili druge savršenosti, kao što Mackie čini, nego jedino pomoću sinteze svih mogućih savršenosti, koje možemo zamišljati, potrebno je Mackievo pitanje preoblikovati i proširiti tako da bi glasilo: Odnose li se iskazi: 1. Apsolutno je biće apsolutno dobro, sveznajuće, sveto i pravedno Biće od sebe i 2. u svijetu postoji ne samo siromaštvo nego i bogatstvo zla — kao dvije protuslovne tvrdnje?

Postoje ne samo stvarne logične kontradikcije prvoga i drugoga reda među pojmovima, nego jednako tako i umjetno konstruirana protuslovlja. Ako bih definirao ljudsku osobu kao besmrtno biće, slijedilo bi da čovjek ne umire. Tada bi se iskazi: 1. čovjek je besmrtno biće i 2. čovjek umire odnosili jedan prema drugome kao dva izravna protuslovlja, jer sam u ovome slučaju na umjetan način pojmu čovjeka pripisao više savršenosti nego mu pripada. Ali mogao sam čovjeku također pridijevati mnoge savršenosti nego mu pripada pa ga definirati kao bitno zlo biće i odatle izvodio zaključak, da nema uopće dobrih ljudi. Ali budući da ljudi stvarno umiru i da ima u svijetu dobrih ljudi, ljudi nisu po svojoj biti ni besmrtni ni zla bića.

Ni Božjemu Biću logički ne možemo pripisivati više savršenosti nego mu stvarno pripada; ma kako zamišljali Božje Biće savršenim, naše zamišljanje Božjeg Bića neizmjerne zaostaje za stvarnom savrшеноšću njegova Bića. Prema tome, između našega pojma Božjega Bića i stvarnosti prirodnih bića mogu postojati jedino umjetna protuslovlja drugoga reda, ako Božje Biće zaista stvarno postoji.

Rekognitivne spoznaje i kognitivni zaključci

Izvorno pod pojmom rekognitivnih spoznaja ja razumijem spoznaju neke pojave ili nekoga bića na temelju općega pojma koji se na tu pojavu ili na to biće odnosi: npr. kvadrat označava pravokutnik s jednakim stranicama; figura ABCD predstavlja figuru s četiri jednake stranice; dakle, figura ABCD označava kvadrat. Ovu vrstu rekognitivnih spoznaja zovem rekognitivnim spoznajama prvoga reda.

Ali, ako kažem: u svakome trokutu zbroj njegovih kutova iznosi 180 stupnjeva; figura ABC predstavlja trokut u ravnici; dakle, u figuri ABC zbroj kutova daje 180 stupnjeva, onda ovdje imam primjer rekognitivnih spoznaja drugoga reda, jer stvarnu vrijednost prve premise treba posebno dokazati, budući da to ne znamo na temelju neposrednih umnih zrenja. Odatle slijedi, da svaki kognitivni zaključak vrši ulogu rekognitivnih spoznaja drugoga reda u svojoj naknadnoj primjeni na spoznaju prirodnih bića i njihovih stvarnih svojstava. Pod pojmom kognitivnih zaključaka ja izvorno shvaćam spoj dviju spoznaja u novu spoznaju, kojom otkrivamo neke nove stvarnosti; npr. svaka stvarna promjena nekoga bića uključuje djelotvorni dodir toga bića s nekim drugim bićem; biće A se stvarno promijenilo; postoji dakle neko biće B, koje je stajalo u djelotvornom dodiru s bićem A. Međutim, svaki kognitivni zaključak vrši ulogu rekognitivnih spoznaja drugoga reda u svojoj daljnjoj spoznaji stvarnih bića i njihovih stvarnih svojstava.

Profizičko načelo uzročnosti predstavlja klasičan primjer kognitivnih zaključaka: svaka realna promjena nekoga bića pretpostavlja djelotvorni dodir toga bića s nekim drugim bićem. Ako, prema tome, doživimo neku stvarnu promjenu na biću A, onda na temelju načela uzročnosti možemo sa sigurnošću zaključiti na postojanje nekoga bića B, koje je djelotvorno sudjelovalo u proizvađanju te stvarne promjene na biću A, makar sada i ovdje ništa ne znali drugo o Biću B.

Budući da na temelju profizičkog načela uzročnosti možemo spoznati stvarnost stvari, koje stoje ili su stajale u djelotvornim dodirima jedne s drugima, bjelodano je, da pomoću samog profizičkog načela uzročnosti logički ne možemo prijeći iz fizike u neku metafiziku: profizičko nas načelo uzročnosti može voditi u sve širu i dublju spoznaju fizičkog svijeta, ali nas samo po sebi ne može načelno izvesti u neki natfizički svijet, koji nazivamo metafizikom. Za tu je svrhu potrebna uzajamna djelotvorna pomoć od više kognitivnih zaključaka, da ujedinenim snagama poluče ono, što nijedan od njih napose ne može načelno postići: treba ostaviti samim kognitivnim zaključcima, da odrede opseg i smisao svoga ugleda i moći.

Stvarnost stvari spoznajemo ili na temelju izravnog iskustva ili posredovanjem umovanja, koje se po svome redu oslanja izravno ili neizravno na neposrednu spoznaju iskustva, da poluči stvarnu vrijednost Sve one stvarnosti, koje spoznajemo pomoću izravnog iskustva, ja zovem sintetičnim činjenicama. Sve pak one stvarnosti, koje spoznajemo pomoću umovanja, nazivam sistolnim činjenicama.

Stoga, ako nam netko priča o nekom predmetu, npr. o kljunašu čudnovatom, o kojemu ne znamo ništa na osnovi svog iskustva, onda nam treba taj predmet na svoj način pokazati ili pomoću jasnih slika ili posredovanjem zornih opisa, da znamo o čemu govori. Međutim, ako nam netko govori o stvarima, koje spoznajemo jedino posredovanjem umovanja, onda nam treba pomno i točno izložiti misaoni postupak, pomoću kojega spoznajemo te sistolne činjenice.

Protiv prvog pravila o potrebi pokazivanja griješe nekada ne samo astronomi, fizičari, kemičari, botaničari i zoolozi, kada propuste pokazati slike ili modele pojedinih predmeta, o kojima govore, da bi njihovi slušatelji mogli o njima oblikovati jasne pojmove, nego također i umjetnici. Budući da je umjetnost, ako je umjetnost, predmet neposrednih zornih spoznaja, nejasnoće u razumijevanju umjetničkih djela potječu odatle, što umjetnici ne pokazuju jasno o čemu govore. Svojsvo je umjetničkih djela da nam pružaju estetski užitak na temelju izravnih zornih intuicija. Prema tome, što je više nejasnoća u umjetničkim djelima, to su ona manje umjetnička djela. Lijepi stvari postaju ružne, ako se ružne prikazuju.

Protiv drugog pravila griješe često zastupnici hipoteze o razvitku živih bića, jer oni nekada tretiraju sistolne činjenice ili, bolje, one stvarnosti koje po svojoj naravi spadaju među sistolne činjenice — kao svoje sintetične stvarnosti. Od svojih slutnja često čine sintetične ili sistolne činjenice. Protiv ovog drugog pravila griješe nerijetko i teolozi, kada pišu o ljudskom iskustvu Božjeg bića. Mi imamo iskustvo o svojoj spoznaji ili nespoznaji Božjega bića, ali o samu Božjemu Biću ne posjedujemo izravna iskustva, a kada bismo takvo božansko iskustvo imali, tim bismo samim postali božanska bića u činu.

Spoznaja se Božje opstojnosti kao Apsolutnog Bića, koje postoji samo od sebe i koje je beskrajno savršeno u sebi u svakome pogledu, zasniva na dvije temeljne spoznaje iz riznice našega općeg znanja: 1) svako je biće cijelim svojim bitkom djelotvorno i 2) svaki je niz od uzročno povezanih promjena u svijetu u sebi omeđen, tj. smješten u određeno ograničeno vrijeme.

Budući da ove dvije spoznaje nadilaze svojim spoznajnim obujmom sve naše spoznaje na temelju izravnog iskustva, njihovu stvarnu vrijednost treba posebno dokazati. Ako sve svoje spoznaje na osnovi izravnog iskustva nazivamo sintetičnim spoznajama, onda sve naše spoznaje na temelju umovanja možemo imenovati sistolnim spoznajama. Odatle slijedi, da su sve naše spoznaje po svojoj unutarnjoj naravi ili sintetične ili sistolne. Nadalje, sistolne spoznaje možemo dijeliti na pozitivne i negativne. Ako zbrajanje brojeva u nove i izvorne veličine imenujemo pozitivnim sistolnim spoznajama, onda bismo mogli nazivati oduzimanje brojeva negativnim ili diastolnim spoznajama.

U svijetu se zbivaju trajne promjene prirodnih bića. Za neku stvar kažemo da se je stvarno promijenila, ako u času B postoji različito nego u času A. Budući da je svako biće istovjetno samom sebi, ako je

prepušteno samom sebi, jasno je da ta stvar u činu svoje stvarne promjene nije bila ostavljena sama sebi nego je bila u djelotvornom dodiru s nekom drugom stvari. Netko pak biće može uložiti u svoje djelovanje samo ono što već posjeduje tj. svoj vlastiti bitak. Odatle slijedi, da je svako biće cijelim svojim bitkom djelotvorno. Tako možemo oblikovati osnovno uzročno načelo: svaka stvarna promjena nekog bića pretpostavlja djelotvorni dodir toga bića s nekim drugim bićem. Gdje god dakle doživimo stvarnu promjenu nekoga bića ili je naknadno ustanovimo, odatle možemo sa sigurnošću zaključiti na postojanje nekoga drugog bića, koje je bilo u djelotvornom dodiru s prvim i poznatim bićem. Na ovome se načelu osnivaju sve fizičke spoznaje i sva pravna znanost. Ako zemljoradnik pronade da je na njegovoj njivi žito pokošeno, on iz toga može sa sigurnošću zaključiti da je to netko učinio.

Iz prethodnih misli također slijedi, da Svemir ne može uopće postojati bez određenog djelovanja. Mi kažemo da je neki niz događaja u sebi konačan, ako ga je moguće ostvariti na sintetičan način, tj. jedan događaj poslije drugoga. Odatle je jasno, da svaki konačni niz događaja ima svoj početak i svršetak u vremenu. Kada naše djelovanje ne bi polazilo od nekoga početka, onda ne bismo mogli ništa niti započeti u svome radu, a kada ne bi imalo svoj svršetak, tada ne bismo mogli ništa niti završiti.

Od pojma ograničenih veličina razlikuje se pojam neodređeno velikih veličina. Neka je veličina neodređeno velika, kada je možemo zamisljati ili ostvariti većom od svake dane veličine. Pojam se neizmernih veličina odnosi suprotno pojmu ograničenih i neodređeno velikih veličina. Ako se neizmjernost načelno razlikuje od ograničenih veličina, neku neizmjernu veličinu nije moguće ostvariti na sintetičan način: između svake dane ograničenosti i neizmjernosti ponovo postoji neizmjerna razlika, jer bi inače bilo logički i stvarno ostvarivati neizmjerne veličine na sintetičan način. Ako se pak pojam neizmernih veličina odvaja i razlikuje od neodređeno velikih veličina, nekoj neizmjernoj veličini nije moguće ništa na sintetičan način niti, prema tome, oduzeti: neizmjernost sadrži u sebi svoju apsolutnu potpunost.

Ako ove spoznaje primijenimo na niz stvarnih događaja u svemiru, onda odatle slijedi, da se sveukupno zbivanje u svemiru nalazi smješteno u ograničeno vrijeme i da je ujedno otvoreno bez kraja i konca za buduće promjene na neodređen način. Međutim, pretpostavimo da svijet postoji od sve vječnosti: neki vječni niz od uzročno povezanih događaja ne bi posjedovao prvi član; kada bi, naime imao prvi član u svome djelovanju, izravno bi slijedilo, da je konačne naravi; ali bi posjedovao neki određeni član A, koji bi dijelio neizmjerne velike broj članova od događaja našega osobnog postojanja. Jer, neki niz zbivanja, koji ne bi uključivao nijednoga člana, koji bi se zbio prije svakoga ograničeno ograničenog i neodređeno ograničenog vremena, ne bi uopće postojao od vječnosti. Ali, brojeći tada zbivanje u svemiru od događaja A pa naprijed, na nekoj bi točki svoga zbivanja ograničenost prešla u neizmjernost na sintetičan način, jer se zbivanje u svijetu zbiva na neprekinut način. No, budući da neku neizmjernu veličinu

nije moguća ostvariti na sintetičan način, nužno slijedi, da svemir ima početak svog djelovanja u vremenu.

Ako je, prema tome, svako biće cijelim svojim bitkom djelotvorno i ako Svemir ima početak svoga djelovanja u vremenu, onda nužno slijedi, da sam bitak prirodnih bića ima početak svoje stvarnosti u vremenu, jer da bitak svijeta postoji od sve vječnosti, od sve bi vječnosti postojalo također njegovo djelovanje u svemiru: svako je biće cijelim svojim bitkom djelotvorno. Postoji dakle neko Apsolutno Biće, koje stvara bitak prirodnih bića u njegovoj stvarnosti. Nadalje, budući da mi spoznajno prihvaćamo realnost Apsolutnog Bića zbog vremenitosti i ograničenosti prirodnih bića, Apsolutnom Biću pripadaju atributi vječnosti i neograničenosti. Stoga Apsolutno Biće niti što gubi niti što dobiva na svome unutarnjem bitku stvaranjem prirodnih bića u njihovom bitku.

U spoznaji Božjega Bića potrebno je, zbog logičnog reda u našim mislima, pomno razlikovati pravične spoznaje, kojima spoznajemo Vrhovno Biće kao stvoritelja prirodnih bića u njihovu bitku od naših naknadnih spoznaja, kojima spoznajemo Apsolutno Biće kao osobno, sveto i pravedno Biće od sebe, ali svi ovi naknadni atributi Božjega Bića moraju biti u unutarnjem skladu s našim pravičnim spoznajama Božjega Bića kao Apsolutnog Bića. Stoga, ako je Božje Biće sveto Biće, ono je neizmjerljivo sveto; isto tako, ako je Božje Biće dobro Biće, ono je beskrajno dobro. Ja ove osobne attribute Božjega Bića nazivam sistolno-sistolnim spoznajama Božjega Bića, jer ih izvodimo naknadno iz svoje spoznaje, da je Bog ne samo stvoritelj prirodnih bića u njihovu bitku na neodređen način nego također stvoritelj njihovih bitnih svojstava na određen način. Odatle potječe pitanje, kako i na koji način logički možemo i smijemo Bogu pripisivati neka svojstva, neke attribute, kojih pojmove oblikujemo izvorno na temelju svoje spoznaje prirodnih bića.

Budući da Apsolutno Biće stvara ljudsku osobu u njezinu bitku, ono sadrži u sebi metafizički ekvivalent ljudske osobnosti na neizmjerljivo uzvišen način. Tako spoznajemo Apsolutno Biće kao Božje Biće. Kada kažemo, da Apsolutno Biće sadrži u sebi metafizički ekvivalent ljudske osobnosti na beskrajno uzvišen način, time spoznajemo Apsolutno Biće kao osobno Biće, a da pri tome Najviše Biće ne učinimo u svojim mislima nekim ljudskim bićem i tako postanemo logički krivi zbog nedopuštenog i nedopustivog antropomorfizma u svojoj spoznaji i mišljenju Vrhovnog Bića.

Prema tome, svoje naknade spoznaje o Apsolutnom Biću kao osobnom Biću ne smijemo Bogu pripisivati na formalan način, kao što ih na formalan način pridijevamo ljudskoj osobi, odakle smo ih izvorno pozajmili, jer bismo tada u svojim mislima učinili od Božjega Bića neko logički nemoguće Biće, koje bi u jednom te istom bitku bilo ujedno i Apsolutno Biće i ljudsko biće. To logički ne smijemo činiti ni onda kada te pojmove dijalektički pročistimo od njihovih nesavršenosti i njihovu savršenost protegnemo u nedogled.

Posjedujemo pojam željeza (Fe), ali naš se pojam željeza po svojoj unutarnjoj naravi razlikuje od samoga željeza. Stoga je željezo više željezo u stvari nego u našem pojmu željeza, ali pojmom željeza izražavamo nadfizički ekvivalent samoga željeza. Tako ujedno izražavamo stvarnu vrijednost svoje spoznaje željeza i načelnu razliku između našega pojma željeza i samoga željeza. To stvarno omogućuje ljudskom razumu da proizvodi čisto željezo u nizovima. Kada bi željezo u svojoj željeznosti moglo spoznati i misliti i kada bi ono — da spozna narav ljudskog razuma — pripisivalo ljudskom razumu pojam željeznosti na formalan način, kao što bi ga na formalan način pridijevalo samom sebi, makar ono svoj pojam željeza pročistilo od svih slitina i povećalo njegove dimenzije do u nedogled, ono bi u biti samo spoznalo samo sebe, a ne bi spoznavalo ljudski razum. Budući da čovjek ne stvara prirodna bića u njihovu bitku, on svojom spoznajom prirodnih bića izražava u sebi nadfizički ekvivalent njihova bitka na neodređeno savršen način: pojam se željeza ne može u sebi načelno iscrpiti, ma koliko se željezo u stvarnosti iscrpljivalo ili posve iscrpilo.

Apsolutno pak Biće stvara prirodna bića u njihovu bitku: stoga ono sadrži u sebi metafizički ekvivalent svih savršenosti prirodnih bića na neizmerno uzvišen način. Tako ujedno spoznajemo stvarnu vrijednost svoje spoznaje Božjega Bića i njegovu neograničenu razliku od svih prirodnih bića, uključivši ljudsku osobu. Prema tome, ovdje se radi o analogiji ekvivalentnosti, a ne o analogiji sličnosti. Beskrajno je veća i dublja razlika između Apsolutnog Bića i ljudske osobe nego između životinje medvjeda i zvijezda Medvjeda: nije dakle moguće logički misliti, da bi postojala veća sličnost između Božjega Bića i ljudske osobe nego između zvijezda Medvjeda i životinje medvjeda, kao što su neki teisti zamišljali. Prema njima, dok izraz medvjed pripisujemo životinji i zvijezdu na ekvivočan način, dotle bismo pojmove osobnosti, dobrote, svetosti i pravednosti pridijevali Bogu i čovjeku na analogan način, što bi tobože uključivalo u sebi više sličnosti između Apsolutnoga Bića i ljudske osobe nego između bilo koja druga dva prirodna bića. Zato nama nije logički moguće pisati teoriju spoznaje Božjega Bića.

Pojam fizičkog zla

Ovdje neću raspravljati o pojmu moralnog zla, jer bi i teistu i ateistu trebalo biti jednako jasno, da je za stvarnost moralnog zla odgovoran isključivo čovjek kao slobodno i odgovorno biće. Kao što se sveukupno djelovanje prirodnih bića izravno osniva na njihovu bitku tako da neposredno iz njihova djelovanja ne smijemo logički izvoditi realnost Apsolutnog Bića, isto se tako moralno djelovanje ljudske osobe temelji neposredno na njezinu bitku.

Realnost se fizičkog zla sastoji ili od djelotvorne rastave dvaju bića ili bitaka koji spadaju zajedno, ili od djelotvornog spajanja dvaju bića ili bitaka koji ne spadaju zajedno. Mi dijelimo bića na dobra ili zla prema tome kako djeluju na naše osobno biće. Odatle slijedi da je pojam fizičkog zla relativne naravi: jedan te isti lijek može biti dobar za jednu osobu a loš za drugu. Odatle također proizlazi da fizičko zlo

nije nužno vječne naravi: dovoljno bi bilo uspostaviti samo bolji i svrsishodniji poredak među bićima koja već stvarno postoje da realnost fizičkog zla posve iščezne iz svijeta.

Iz samog pojma fizičkog zla slijedi da je realnost fizičkog zla u svijetu moguće protumačiti djelovanjem samih prirodnih bića, u prvome redu djelovanjem čovjeka.

Pa ipak treba reći da stvarnost fizičkog zla nadilazi, transcendirira stvarne mogućnosti ljudske osobe. Fizičko je zlo ugrađeno u same temelje fizičkog svijeta. To dovoljno dokazuju potresi, vulkani, suše, poplave, bacili i virusi, to dokazuje ustrajno smrtna agonija i umiranje. Stoga se postavlja pitanje: kako dovesti u sklad apsolutnu savršenost Božjeg Bića, čije postojanje kao Apsolutnog Bića spoznajemo posve nezavisno od realnosti ili nerealnosti fizičkog zla u svijetu, sa stvarnošću fizičkog zla, koje nas bije i tuče sa svih strana i na svakom koraku i kojega stvarnost nadilazi fizičke mogućnosti čovjekova fizičkog djelovanja?

Red se i poredak u svijetu svakako osnivaju na nekim univerzalnim zakonima. S druge strane, budući da je narav fizičkog zla relativne naravi, jedno to isto djelovanje može biti dobro sa stajališta jedne određene osobe a zlo sa stanovišta neke druge osobe. Zatvori za zatvorenika označuju fizičko zlo, ali za slobodne ljude znače fizičko dobro. Moralno je zlo jedino moguće zlo, koje po svojoj namjeri uvlači u svoje mreže samo Apsolutno Biće. Stoga ono nosi u sebi oznaku apsolutnog zla. Moralno je zlo jednostavno zlo, dok je fizičko zlo samo daleki podekvivalent moralnog zla. Budući da je Bog beskrajno sveto, mudro i pravedno biće, on je u same temelje fizičkog Svijeta ugradio čimbenike fizičkog zla: kao lijek ili kaznu za stvarnost moralnog zla u Svijetu.

Fizičko zlo nije u sebi gotova i završena stvarnost: njegov konačni ishod ovisi o tome kakvo stanovište neka osoba zauzme prema njemu i što od njega učini. Ono može biti pretvoreno i prerađeno u ljudskim mislima ili u moralno dobro ili u moralno zlo. Prema tome, hoće li se fizičko zlo pretvoriti u lijek ili u kaznu, to ovisi o svakoj osobi napose.

Svete su osobe u svakom vremenu i u svakom narodu pretvarale fizičko zlo u najviše vrijednosti plemenitosti i čovjekoljublja. Ako me realnost fizičkog zla potiče na pročišćavanje mojih misli i osjećaja, ako me nadahnjuje na činjenje dobrih djela iz ljubavi prema Božjemu Biću, a što bi, po mojoj namjeri, mojim dobrim djelima davalo božansku i vječnu vrijednost, onda je jasno da se stvarnost fizičkog zla ne smije promatrati statički i jednosmjerno nego dinamički i višesmjerno: mi fizičko zlo možemo pretvarati u osobne čine za dobre i loše ciljeve. Prema tome, kada netko dokazuje Božje nepostojanje iz realnosti fizičkog zla, on u stvari time samo određuje svoje stanovište prema fizičkom zlu, ali time ne dokazuje da Božjega Bića nema, kao što ni osoba koja se u svladavanju fizičkog zla nadahnjuje na svojoj ljubavi prema Vrhovnom Biću, time ne dokazuje Božju opstojnost nego samo izražava svoje stanovište prema realnosti fizičkog zla, koje tada pokazuje posve različite

osobine, različita svojstva. Premda svete osobe češće i teže trpe tegobe i patnje, zlostavljanja i progone u življenju svoga života od drugih ljudi, jer ujedno stradavaju od prirode kao i drugi, a povrh toga trpe i pate od opakih ljudi, ipak realnost fizičkog zla ni najmanje ne priječi svete osobe da bi priznavale Božju opstojnost.

Kada tragedija zadesi neku zajednicu ili narod, ona proizvodi značajne i duboke podjele: dobri teže da postanu još bolji, zli da postanu još gori. Odatle pojave velikih i nesebičnih rodoljuba i narodnih mučenika, ali odatle također pojava narodnih oportunističara i izdajica. Unutarnje su slabosti nekoga naroda najteži i najopasniji neprijatelj njegova opstanka. Tek kada se unutarnji nedostaci u nekome narodu ujedine s pre-sizanjima i naporima izvanjskog neprijatelja, izvanjski neprijatelj postaje u punini opasan i djelotvoran.

Međutim, opće materijalno blagostanje u nekome narodu i neograničena sloboda u sticanju fizičkih dobara također unosi značajne podjele u ljudskom društvu: jedni zaboravljaju ne fizičku krhkost svoga bića i na metafizičko podrijetlo svoga bitka, postaju samoljubivi, umišljeni, oholi, objesni, izrabljivači drugih ljudi itd., dok drugi, svjesni svoga plemenitog metafizičkog podrijetla, nastoje otkupiti svoje fizičko blagostanje čineći dobro drugima: siromasima, oboljelima, zapuštenima, zlostavljanima, progonjenima... pretvarajući fizičke otpatke ljudskog postojanja u božansko tkivo univerzalne ljubavi.

Od nemorala u knjigama vrlo je kratak put do nemorala izvan knjiga. Postoje zatvori od prostora i vremena. Pojedine države smještaju u prostorne zatvore muške i ženske osobe, koje krše državne zakone, totalitarne države također vrlo često posve nevine i neporočne osobe. Međutim, postoje također i zatvori od vremena u koje muške i ženske svojevóljno i dobrovoljno smještaju sami sebe. Povijest je potvrdila da su svojevóljni zatvorenici u vremenskim zatvorima daleko opasniji za ljudsku zajednicu, za poštivanje osnovnih ljudskih prava nego zatvorenici u prostornim zatvorima. Samo u našem stoljeću zatvorenici su u vremenskim zatvorima progonili, mučili, unesrećivali i ubijali više ljudskih bića nego modža svi zatvorenici u prostornim zatvorima kroz tešku i mučnu povijest ljudskog roda. Pod pojmom vremenskih zatvora ja razumijem uvjerenje, da se sav ljudski život odvija i odigrava između kolijevke i groba. Gdje god su samozatvorenici u vremenskim zatvorima bili na vlasti, tamo su svi drugi, ciljeli narod, bili virtualno smješteni u prostorne zatvore.

Stoga je zaista velika ljudska tajna, da neki književnici i filozofi, koji niječu Božju opstojnost zbog realnosti moralnog i fizičkog zla u svijetu, ne vide, da bi u ljudskoj zajednici, ako bi takva zajednica mogla uopće postojati, bilo daleko više i moralnog i fizičkog zla, kada bi svi ljudi i žene postali ateisti. Kad netko uzima stvarnost fizičkog zla kao dokaz da nema Boga, on od fizičkog zla čini metafizičko zlo i tako povećava njegove dimenzije do u beskrajnost. Što to sve znači za praktično življenje ljudskog postojanja, to je povijest već jasno pokazala.

Iz navedenih misli slijedi, da između Mackieva božanstva i realnosti zla u svijetu postoji zaista protuslovlje drugoga reda, jer on svome božanstvu

pripisuje načelno manje unutarnje savršenosti nego što to stvarnom Apsolutnom Biću pripada. Međutim, ako zaista dokažemo stvarno postojanje Apsolutnog Bića kao stvoritelja svih prirodnih bića u njihovu bitku, postat će nam posve jasno da realnost fizičkog zla u svijetu očituje još veću savršenost Vrhovnog Bića, jer nam fizičko zlo, kad mu damo pravo logično mjesto u svojim mislima, otkriva Božje Biće kao apsolutno pravedno i sveto Biće od sebe.

Ali ne samo između Mackieva božanstva i realnosti fizičkog zla nego također još jače i upadnije između Aristotelova Prvoga Nepokrenutog Pokretača i realnosti fizičkog i moralnog zla u svijetu postoji protuslovlje drugoga reda. Stoga su mnogi prethodni, ali i neki suvremeni mislioci koji slijede Aristotelovu filozofiju tumačili realnost fizičkog i moralnog zla u svijetu kao posljedicu demonskog utjecaja, da bi tako u svojim mislima spasili i sačuvali dobrotu i svetost svoga Prvoga Nepokrenutog Pokretača. Da time nisu ništa stvarno postigli, postaje posve jasno, kada pomislimo na to da bi prema njihovoj filozofiji i demoni trebali biti pokrenuti na svoje djelovanje pokretanjem Prvoga Nepokrenutog Pokretača svega što se u svijetu zbiva.

Na prethodnim sam stranicama nastojao pokazati, kako je i zašto potrebno pomno razlikovati dvije vrste Božjih atributa s obzirom na našu spoznaju Božjega Bića. Ja razlikujem analitičko-sistolno i sistolno-sistolna svojstva Božjega Bića. Analitičko-sistolne atribute Božjega Bića izvodimo izravno iz dokaza Božje opstojnosti kao Apsolutnog Bića. Tako spoznajemo Apsolutno Biće kao vječno i neizmjereno savršeno Biće od sebe. Sistolno-sistolne atribute Božjega Bića spoznajemo na temelju svoje spoznaje, da Apsolutno Biće stvara prirodna bića u njihovu bitku kao specifična bića s određenim savršenostima. Odatle potječe naša spoznaja Apsolutnog Bića kao osobnog Bića, kojemu pripadaju atributi dobrote, pravednosti i svetosti na metafizički ekvivalentan način. To nam logički omogućuje da dovedemo u savršen sklad opstojnost Božjega Bića, njegovo sveznanje, dobrotu i svetosti s realnošću moralnog i fizičkog zla u svijetu. To mi činimo slobodno zbog logičkih zahtjeva svoje spoznaje, a ne iz nekoga straha pred nekim ljudskim tiraninom, kojemu bismo se ulagali i dodvoravali da bi nas ljudskije tretirao. Neizmjereno se više savršenosti traži za to da neko Biće stvori samo jedan jedini atom materije u njegovu bitku nego da uspostavi red među bićima koja bi posjedovala svoj bitak sama po sebi. Stoga pomisao na nekoga Prvog Nepokrenutog Pokretača uključuje u sebi neizmjereno manje savršenosti nego pomisao na nekoga Stvoritelja samo jednoga atoma materije u njegovu bitku. Ta se je pomisao o Prvom Nepokrenutom Pokretaču svega svijetskog događanja oslanjala na pogrešnoj pomisli o posvemašnjoj pasivnosti prirodnog bića. Da u tom sustavu misli nije bilo moguće misliti o Prvom Pokretaču svijeta kao bezuvjetno dobru biću, to je jasno.

Budući da naša spoznaja stvari stvarno prethodi našem govoru o tim stvarima, raspravljati o Bogu na temelju ljudskog govora o Bogu znači čitati smisao nekoga iskaza otraga. Ali, kad jedanput posjedujemo dovoljno izgrađen jezik, onda je moguće misliti po riječima. Tada pro-

nalazimo u ljudskom govoru obilje praznog verbalizma i mnoštvo suvišnih pseudoproblema. Ima debelih knjiga o Božjoj opstojnosti, u kojima ne pronalazimo nikakve dosljedno izgrađene filozofije, nego samo veliko i preveliko obilje riječi, neodređenost i labavost rabljenih pojmova, nesigurnost, kolebanje i neodlučnost između protuslovnih strujanja u mišljenju raznih filozofskih škola. Stoga iz sama načina govora o Božjemu Biću i postavljanja pitanja o tome govoru može se sa sigurnošću razabrati, je li se netko vjerodostojno i duboko bavio spoznajom Božjega Bića ili je to, više-manje, naučen i površan govor. Ima ljudi, koji su prestali vjerovati u Božju opstojnost kada su prolazili kroz pubertet: oni nikada nisu imali boljih motiva i dubljih obrazloženja za svoje stajalište od drugih mladih ljudi koji su počeli pušiti, bilo iz znatiželje, bilo iz taštine, da dokažu da su sada i oni postali puni i odrasli ljudi. Nijedno se područje ljudskog djelovanja ne podaje tako spremno i tako jeftino praznom verbalizmu kao književnost i filozofija. Filozofija koja ne riješava životna pitanja čovjekova postojanja na logičan i stvaran način i ne ispunja ljudsku osobu uzvišenim mislima koje joj pomažu da ljubi svakoga čovjeka, odnosno koja se ne oslanja na unutarnju snagu svoje istine da bi se održala na životu, nije vrijedna da se naziva filozofijom.

Kako iz prethodnih misli slijedi, pojam svetrainosti Svemira u vremenu, otkada god postoji stvarno vrijeme, načelno se razlikuje od pomisli vječnosti sintetičkih bića. Ako se ta razlika jasno ne uvidi, onda se pojam svetrainosti svijeta u vremenu i pomisao sintetične vječnosti mogu uzajamno izigravati i pobijati. Odatle stvarno potječe tvrdnja, da nije moguće dokazati niti da Svijet postoji niti da ne postoji od sve vječnosti.

Neki teisti (teolozi), oponašajući Kanta, govore o transcendentnom iskustvu Božjega Bića: čovjek posjeduje iskustvo Beskonačnog Bića kao apriorni uvjet svoga spoznavanja prirodnih bića. Ali time nije dobro određen ni opći pojam bitka, a kamoli pojam Apsolutnog Bića. Mi oblikujemo pojam bitka na temelju svojih prai izvornih umnih zrenja, kada prirodna bića spoznajemo jedino kao nešto stvarno. Do pojma pak Božjega Bića dolazimo posredovanjem od više kognitivnih zaključaka, koji nam omogućuju da u samoj prai izvornoj spoznaji Božjega Bića intuiramo načelnu i posvemašnju razliku između bitka Apsolutnog Bića i bitka prirodnih bića. Bog je apsolutno Biće od sebe, prirodna su bića od drugoga. Prema tome, pitanje: kako pripisujemo pojam bitka Bogu i prirodnim bićima, nema nikakva logičnog opravdanja ni smisla, jer bitak prirodnih bića služi kao logična podloga za spoznaju neizmjerne savršenijega bitka Božjega Bića. To je pitanje nastalo samo zbog toga što se ovdje u mišljenju polazilo od određenog načina govora o Apsolutnom Biću i prirodnim bićima, a ne od same izvorne spoznaje Božjega Bića: govor treba slijediti spoznaju, a ne spoznaja govor. Stoga, kada govorimo o bitku Božjega Bića i bitku prirodnih bića, onda mi ujedno izražavamo stvarnu vrijednost svoje spoznaje njihove realnosti i beskrajnu razliku između bitka Božjega Bića i bitka prirodnih bića.